

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЗЛОЧИННОСТІ

Світова антикримінальна практика 90-х років поступово переходить до системного впливу на злочинність, тобто здійснення комплексних програм загальносоціальних, кримінально-правових (репресивних) та попереджувальних заходів протидії [1]. У широкому розумінні попередження злочинності тією або іншою мірою здійснюється всіма складовими державного впливу на злочинність. Призначення покарання має на меті не лише відтворення справедливості, але й попередження нових злочинів засудженими та іншими особами. Разом з тим покарання – цей караючий меч, з яким його часто порівнюють – є обопільне гостре знаряддя: воно не лише попереджує, а ще й провокує злочинну діяльність рецидивістів. Це давно відзначали прогресивні філософи та правознавці, підкреслюючи пріоритет попередження перед покаранням. Про те, що краще попередити злочини, ніж карати за їх вчинення, писали Ч.Беккарія, Ф.-М.Вольтер [2] та багато інших видатних вчених, серед яких не слід забувати і К.Маркса, хоча саме його послідовники, охоче цитуючи слова щодо переваг спеціально-кримінологічного попередження («Мудрий законодавець попередить злочин, щоб не бути змушеним карати за нього»), фактично спростовують їх, коли ототожнюють цілеспрямовану, без застосування покарання, кримінологічну практику з будь-яким протистоянням злочинності у широкому розумінні. Започаткували таку позицію науковці Всесоюзного інституту вивчення причин та розробки заходів попередження злочинності (тепер це – Інститут проблем зміцнення законності та правопорядку при Генеральній прокуратурі Російської Федерації).

Багато років у спеціальній літературі країн колишнього СРСР панує таке досить лаконічне, але занадто узагальнене визначення попередження: «широкий комплекс взаємопов'язаних заходів, що проводяться державними органами і громадськістю з метою викорінення злочинності та усунення причин, які її породжують» [3, с.64].

Автори фундаментального курсу радянської кримінології підкреслюють, що йдеться про «широке, комплексне поняття», яке містить у собі «а) загальнодержавні заходи соціального, ідеологічного, культурно-виховного порядку, законодавчого, правового плану, які поєднують методи переконання та примусу у процесі боротьби зі злочинністю; б) діяльність державних органів і громадських організацій... з виявлення причин та умов скоєння злочинів і прийняття заходів щодо їхнього усунення, розкриття, розслідування, судового розгляду справ про злочини, покарання злочинців, виправлення та перевиховання їх...; в) здійснення інших заходів, що зумовлені конкретними обставинами» [4, с.22–23].

Схожі, фактично безмежні тлумачення попередження злочинності, містяться у численних російських підручниках з кримінології, які заповнили книжковий ринок України і використовуються українськими юридичними навчальними закладами. Вітчизняний підручник, виданий у Національній

академії внутрішніх справ у 1997 р., повторює майже дослівно: «система об'єктивних і суб'єктивних передумов локалізації та скорочення злочинності, а також комплекс державних і громадських заходів, що спрямовані на викоринення цього соціального явища, причин та умов, що його породжують» [5, с.148]. Таке визначення обіймає не лише попереджувальні заходи без застосування кримінально-правового примусу, але й практику розшуку злочинця, притягнення його до відповідальності, призначення та виконання покарання. Але в цьому випадку втрачає сенс багатомітова гуманістична сентенція «краще попередити, ніж карати».

Стала тенденція широкого тлумачення одного із фундаментальних інститутів кримінології не є, на мою думку, випадковою. Вона відображає застаріле, можливо, навіть, неусвідомлене неприйняття соціології та психології злочинності. І коли вже стало неможливо ігнорувати спеціально-кримінологічне попередження злочинності, його «розчинили» у юриспруденції, економіці, педагогічній діяльності, релігії тощо. Наслідок відомий – кримінологічна наука і досі є незначним додатком кримінально-правової догматики, а пріоритет спеціально-кримінологічного попередження урочисто проголошується, але фактично не проводиться. Щоправда, деякий час у складі МВС СРСР та МВС України діяла служба профілактики, до якої входили, зокрема, дільничні інспектори міліції – найбільш численний загін оперативних працівників, які безпосередньо пов'язані з населенням (у липні 1991 р. цю службу ліквідовано).

Не краще становище і в теорії попередження злочинності, хоча наукових публікацій на цю тему не бракує. У них неподільно панують вульгарний соціологізм і нормативістська спрямованість. Чомусь кримінологічне попередження називається обов'язково соціальним, хоч все у людській спільності має соціальне значення - народження, смерть, СНІД, атомна бомба і чорнобильська катастрофа. Але настирливі повтори цього епітету створюють враження, що нічого іншого у кримінологічній проблематиці не існує*. А тому психологічні дослідження особи злочинця та пошуки медико-фармацевтичних засобів корегування агресивної поведінки у більшості кримінологів викликають ідеологічні заперечення. Ідеологічна парадигма несумісна з неупередженими науковими дослідженнями. Адже основна функція ідеології полягає не стільки в тому, щоб знайти істину, скільки в прагненні обґрунтувати і виправдати відповідний стан речей. Ідеологічна парадигма за своєю сутністю не допускає не лише появи альтернативних концепцій, але рішуче дає відсіч спробі критики будь-якого зі своїх положень [6, с.63].

Досі не узгоджено єдину термінологію понятійного апарату. Використовуються слова попередження (від рос. предупреждение), профілактика,

* У підручнику з кримінології, виданому в Києві в 1997 р., соціальними названі норми, правопорушення, явища, діяльність, причини, умови, профілактика – 9 разів. Див. також заголовки монографій: Жалинский А.Э. Социальное предупреждение преступлений в СССР. Львов, 1976; Саркисов Г.С. Социальная система предупреждения преступлений. Ереван, 1975. – та ін.

запобігання (від рос. пред отвращение), припинення (від рос.пресечение). Більшість авторів вважають ці слова синонімами. Дехто, зокрема працівники МВС, віддають перевагу терміну «профілактика», розглядаючи його як родове поняття, різновидами якого є загальна профілактика, індивідуальна, а також «рання». Остання визиває подив: всяка профілактика повинна бути «ранньою». А якщо вона «пізня», то кому вона потрібна? Автор поділяє позицію тих кримінологів (А.Ф. Зелінський, В.В. Голіна та ін.), які пропонують всі форми та заходи превентивного характеру об'єднати терміном «попередження», а профілактикою називати заходи щодо усунення або нейтралізації криміногенних чинників. Так, між іншим, тлумачиться і медична профілактика, що здійснюється масовими санітарними та проти-епідемічними заходами. За аналогією в кримінології – це охорона майна від крадіжок, патрулювання міліцейськими нарядами міських вулиць задля підтримки громадського порядку, усунення умов, що сприяють економічним злочинам, правова пропаганда тощо.

Більш цілеспрямованим є запобігання реально можливим злочинам з боку конкретних осіб, які висловили свої наміри або готуються до злочину. І нарешті, як виключення із загального визначення превентивних заходів, припинення вже розпочатого злочинного посягання (до моменту закінчення та заповдіння шкоди) теж розглядається як індивідуальна форма спеціального кримінологічного попередження, хоча вона не виключає притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності за замах на злочин чи вчинення при цьому іншого правопорушення, наприклад, за незаконне зберігання вогнепальної зброї тощо. Адже попередження складає суспільну цінність не лише скороченням сфери застосування кримінально-правових норм, але й зменшенням так званої ціни злочинності, її шкідливих наслідків. У багатьох випадках ці наслідки є невідворотними (смерть, втрата здоров'я тощо), а тому припинення агресивних проявів має важливе превентивне значення незалежно від того, що винні часом підлягають кримінальній відповідальності. До того ж запобігання шкідливих наслідків завжди розглядається як обставина, що пом'якшує покарання.

На відміну від загальносуспільних програм, спрямованих на покращання економічного стану, розвиток культури, освіти та охорони здоров'я, спеціально-кримінологічні превентивні заходи мають на меті контроль над злочинністю без застосування репресій. Саме це відокремлює їх від усіх інших державних рішень, які так або інакше впливають на стан злочинності в країні. Але не слід вдаватися до інших крайнощів і повністю заперечувати примусові заходи у процесі здійснення попередження, як це, зокрема, пропонував свого часу П.П. Осипов [7, с.89]. Адже адміністративно - правові стягнення, що спрямовані, наприклад, на усунення криміногенних факторів є, безперечно, примусовими. Але профілактичний примус дає можливість уникнути застосування більш суворого і тяжкого, тобто покарання за вчинений злочин.

Таким чином, попередження злочинності як родове поняття є: «система заходів, які вживає суспільство для того, щоб стримувати зростання злочинності і, по можливості, знизити її реальний рівень шляхом усунення

та нейтралізації її причин та умов, що їй сприяють (профілактики), а також через запобігання та припинення окремих конкретних злочинів» [8, с.140].

У цьому визначенні виділено мотивацію, спрямовану не на покарання винних осіб, не на здійснення соціальних програм, а на профілактику, запобігання конкретним можливим злочинням та примусовому їх припиненню. Не згадуються фантастичні завдання «викорінювання» злочинності, запозичені з словника нашого соціалістичного минулого, а також репресивні кримінально-правові засоби їх вирішення, які розглядаються як самостійні стратегічні напрями державної протидії злочинності.

Підтримку такого тлумачення попередження ми знаходимо в Резолюції ООН, розповсюджені серед країн-членів ООН під заголовком «Елементи відповідального попередження злочинності: стандарти і норми» (1937/31; 21/7/97). Український переклад «відповідального» у контексті названого документа здається мені не зовсім вдалим: найвірогідніше, йдеться про офіційне, здійснюване державними установами попередження. Перший розділ «Концепція попередження злочинності» розпочинається словами: «Попередження злочинності за допомогою засобів, не пов'язаних із застосуванням покарання, необхідно розглядати як додатковий елемент здійснення правосуддя. Воно є законною реакцією суспільства на загрозу безпеці громадян, що створюється злочинною діяльністю». Концепція підкреслює пріоритетні напрями «відповідального попередження»: тероризм, комп'ютерні та екологічні злочини, торгівля людьми та зброєю, організована та економічна злочинність. Наступний розділ висвітлює основні принципи «відповідального попередження злочинності»: законність, повага до прав людини, рівність всіх людей перед законом та судом, суворе дотримання норм міжнародного права. Відзначається також принцип «пропорційності між превентивним примусом і злочином, який ним попереджується». Превентивний вплив, що обмежує права людини, повинен спиратися на правові гарантії та контролюватися судом або інститутом омбудсмена (п.7). Навіть «прогнозування майбутньої злочинної поведінки окремих осіб потребує значної обережності, щоб не скомпрометувати їх» (п.8).

Автори Резолюції цілком слушно пишуть про небажаність захоплення детективними сюжетами у засобах масової інформації «для запобігання надмірного зростання страху перед злочинністю або підриву репутації цільових груп» (п.20). Резолюція ООН має на меті висвітлити перспективи активізації профілактичної діяльності держав-членів ООН, однією із засновників якої була Україна.

У кримінологічній літературі, зокрема у підручниках та навчальних посібниках, спостерігається також розбіжність поглядів щодо об'єктів та суб'єктів спеціально-кримінологічного попередження і класифікації попереджувальних заходів. На мою думку, ці погляди значною мірою визначають перспективи майбутньої кримінологічної теорії і практики, а тому заслугоують на розгляд.

Поняття об'єкта попередження з'явилося у спеціальній літературі порівняно недавно і означає криміногенні чинники, на які спрямовано діяльність суб'єктів попередження [9, с.12–14]. Іншими словами, це те, на що

безпосередньо впливають (усувають, нейтралізують, стримують) з метою зменшити кількість правопорушень або запобігти конкретному реально можливому злочину, або припинити його здійснення.

Визначення типових об'єктів попередження значною мірою залежить від методологічних позицій дослідників. Радянська і пострадянська кримінологія спирається на соціологічну парадигму, суспільні відносини вважає об'єктами злочинів, а об'єктами попередження визначаються різного роду недоліки у функціонуванні суспільних відносин власності: виробничих, «надбудовних», насамперед ідеологічних, сімейних та інших, які у соціалістичному суспільстві, звичайно, не є антагоністичними [10].

Кримінологи гуманістичної орієнтації вбачають об'єктами попередження насамперед людську гріховність та хвороби, які отримані у спадок, так і набуті в процесі життєдіяльності, хоча не заперечують також криміногенного впливу об'єктивних умов буття.

Відповідно до цих магістральних напрямів кримінологічної думки об'єктами попередження стають сімейне виховання дітей, субкультура малих соціальних груп, девіантна поведінка неформальних молодіжних об'єднань, неналежна ефективність правоохоронної системи, явища соціальної анемії, а також агресивність та егоїзм людей, психопатологія та акцентуація особи, шкідливі звички (наркоманія, алкоголізм і т. ін.)

Особливим об'єктом попередження є потенційні жертви злочинних посягань. Тут мова йде про так званий віктимологічний аспект попередження. Віктимологічна профілактика поширюється на все населення країни, насамперед, на численні групи підвищеного ризику, пов'язаного з маргіналізацією, належністю до неформальних об'єднань антисуспільного спрямування, а також на захист осіб, які виконують посадові та фахові обов'язки, що пов'язані з підвищеним ризиком (охорона, міліція, інкасатори банків, нічні таксисти, підприємці тощо).

Віктимологи відрізняють пасивний та активний захист. Пасивний захист – це броньовані двері квартир і грати на вікнах, електронна сигналізація у автомашинах та приміщеннях, бронежилети тощо. Активний захист здійснюється за допомогою припинення нападу охоронцями або потерпілим. Особистий захист не завжди буває успішним без використання зброї, в першу чергу вогнепальної. Проблема легального озброєння населення для активного захисту від бандитів та вбивць залишається не вирішеною, бо діючий закон ставить правослухняного громадянина у нерівні умови: від озброєного автоматичною зброєю зловмисника він може захищатися лише газовими або пневматичними видами зброї, у найкращому разі – мисливською рушницею.

Дослідження свідчать, що жертвами агресивних нападів найчастіше стають чоловіки (60–70%), але від корисливих посягань (розбої, грабежі) - частіше потерпають жінки.

Найбільш віктимним є вік від 21 до 30 років, але ймовірність стати жертвою крадіжок та розбійних нападів з проникненням у житло підвищується у осіб віком 60 років і старших. Особи у віці 21-30 років найбільше потерпають від сексуальних нападів. Це висновки дослідження, проведеного в

Німеччині [11]. В Україні значно частіше жертвами стають діти, в першу чергу безпритульні. Статистика потерпілих не ведеться, а репрезентативні віктимологічні дослідження ще не набули належного поширення [12, с.129–136, 134–144].

Державна підтримка віктимологічної профілактики реалізується, з одного боку, через систематичне інформування населення про засоби самозахисту, з іншого – підтримкою спеціальних програм додаткової захищеності громадян від злочинності. Так, наприклад, із середини 1999 р. Київська державна адміністрація за допомогою преси організувала кампанію «Охоронець»: місто бере на себе створення у під'їздах житлових будинків спеціальних приміщень для цілодобового чергування охоронців за умов оплати їхніх послуг мешканцями. На жаль, таких прикладів державного або муніципального сприяння у віктимологічній профілактиці в Україні не дуже багато.

Суб'єктами попередження кримінальних правопорушень можуть бути всі юридичні та фізичні особи, які, не порушуючи діючого законодавства та природних прав людини, свідомо і цілеспрямовано здійснюють профілактику, запобігання та припинення злочинів. Найчастіше, це владні структури - від Верховної Ради до селищної Ради, освітянські заходи, військові підрозділи, банки, податкова адміністрація, адміністрації та колективи установ, підприємств, а також громадські, спортивні та інші організації і об'єднання громадян, сім'я, окремі особи. Суб'єкти, про які йде мова, розподіляються на спеціалізовані і неспеціалізовані. Для перших попередження є одним із статутних функціональних завдань, не завжди головним, але обов'язковим. Так, наприклад, п.2 ст.10 Закону «Про міліцію» вказує на обов'язок міліції «виявляти, попереджувати, припиняти та розкривати злочини». У п.6 цієї ж статті мова йде про профілактику: «виявляти криміногенні чинники, усувати їх, брати участь у правовому вихованні населення». Спеціалізованими суб'єктами попередження слід вважати і всі інші підрозділи МВС України. Це зафіксовано Положенням про МВС, затвердженим Президентом України 7 жовтня 1992 р.

Не викликає сумніву спеціально – попереджувальна функція СБУ, Державної податкової адміністрації, у складі якої працює податкова міліція з власним оперативно-розшуковим та слідчим апаратом, Державного митного комітету та Держкомкордону України у справах їх компетенції, а також інші правоохоронні органи держави.

Складнішим є питання про те, чи слід вважати спеціальними суб'єктами попередження злочинності суди та прокуратуру. Майже у всіх відомих мені підручниках з кримінології та монографічних дослідженнях проблем попередження на це питання даються стверджувальні відповіді. Більше того, прокуратуру багато хто вважає природним координатором дій всіх спеціалізованих суб'єктів профілактики. Можливо, саме тому, з подачі своїх радників Президент України у 1999 р. призначив Генерального прокурора України Головою Координаційного комітету по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю. Вважаю, що особливий статус Генерального прокурора, встановлений Конституцією України 1996 р., не лише суперечить командно-адміністративним функціям Голови Координаційного ко-

мітету, а взагалі не передбачає превентивної діяльності як статутного обов'язку прокуратури. Щоправда, Перехідні положення Конституції тимчасово зберігають за прокуратурою досудове слідство, а також загальний нагляд за дотриманням законів установами, організаціями та приватними особами, що тісно пов'язане з попередженням реально можливих злочинів та профілактичною роботою. Але строк дії Перехідних положень закінчується, а тимчасові повноваження, що збереглися з минулого, навряд чи повинні братися до уваги.

Заходи, спрямовані на усунення криміногенних чинників, здійснюються виключно виконавчою владою. Тільки вона має необхідні для цього повноваження, технічні та матеріальні можливості. Судову владу створено не для боротьби зі злочинністю, а заради здійснення правосуддя. Згідно з Конституцією суди є незалежними і підпорядковані лише закону. Ніякі інші міркування, в тому числі інтереси попередження злочинності, не повинні впливати на судові рішення. Право й обов'язок суду встановити у кримінальній справі причини та умови скоєння злочину і окремою ухвалою вимагати від компетентних осіб усунення цих причин та умов не є статутною функцією правосуддя, а виступає такою, що супроводжує її. Суд та прокуратура – це неспеціалізовані суб'єкти кримінологічної профілактики.

Так само не слід вважати спеціалізованими превентивними установами державну законодавчу та представницьку місцеву владу, хоча вони у рамках своєї компетенції створюють нормативну базу для протистояння злочинності, а також періодично контролюють діяльність органів кримінальної юстиції. Але це не означає безпосереднього втручання в діяльність виконавчої влади і не перетворює парламент або місцеві Ради у спеціалізовані суб'єкти кримінологічного попередження. А тому вважаю, що, затверджуючи 25 червня 1993 р. постанову «Про державну програму боротьби зі злочинністю» з детальним розглядом організаційних правових та технічних заходів терміном до 1995 р. Верховна Рада України, як це вже було неодноразово, взяла на себе функції Президента України та Кабінету Міністрів. Не випадково наступну Комплексну цільову програму боротьби зі злочинністю на 1996-2000 роки затвердив згідно з Конституцією, Президент України, як і сьогоднішню програму на 2000–2005 рр.

Щодо недержавних суб'єктів попередження злочинів, то ними є громадські організації, приватні охоронні та розшукові формування, а також окремі громадяни. Вони дуже численні, але спеціальними, тобто такими, для яких кримінологічне попередження є статутною функцією, слід назвати ті громадські формування по охороні громадського порядку і державного кордону, які створені і зареєстровані відповідно до Закону України від 22 липня 2000 р. «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону». Всі інші недержавні об'єднання та окремі громадяни, які законними засобами забезпечують свою безпеку та допомагають правоохоронним органам в попередженні злочинності, виступають як неспеціалізовані суб'єкти попередження.

Засоби кримінологічної профілактики. Залежно від того, передбачені засоби кримінологічної профілактики нормами права чи ні, їх відрізняють

правові і не правові. Перші регулюються адміністративно-правовими нормами, окремими статтями КПК (наприклад, статті 23, 23' і 23²), а також деякими нормами КК України. Це статті Загальної частини КК України, де йдеться про необхідну оборону, затримання злочинця, про стадії злочинної діяльності та добровільну відмову від злочину, а також статті Особливої частини, спрямовані на усунення типових, найпоширеніших криміногенних чинників: загроза вбивством або тяжким тілесним ушкодженням, втягнення неповнолітніх в злочинну діяльність, незаконне носіння, зберігання, придбання, виготовлення та збут вогнепальної або холодної зброї, бойових припасів та вибухових речовин, статті про відповідальність за незаконний обіг наркотиків тощо.

Інші заходи попередження можуть бути технічними, організаційними, педагогічними, медичними або психологічними. Цим двом останнім, як на мою думку, мало приділяють уваги вчені-кримінологи, ще менше вони використовуються практично. Йдеться зокрема про психологічну діагностику особи, що може мати неабияке значення для вирішення кадрових проблем, а також психотерапевтичне корегування агресивності особи для профілактики насильницьких злочинів.

Слід відзначити, що Комплексна цільова програма боротьби зі злочинністю на 1996–2000 роки передбачала «використання психологічних засобів профілактики протиправної поведінки і соціально-психологічної адаптації (реабілітації) окремих категорій громадян, зокрема військовослужбовців строкової служби, демобілізованих з військової служби, допризовників» (ст.72, п.4). Як свідчать звіти відомств, на які покладалося виконання цього пункту, майже нічого не зроблено. Крім фінансових та методологічних перепон, дається взнаки наше традиційне неприйняття клінічної кримінології, яка завжди асоціювалась з «антинародними, реакційними буржуазними теоріями».

Діюче законодавство передбачає призначення судом примусового лікування від наркоманії та алкоголізму осіб, що вчинили злочини під впливом названих психічних відхилень (ст.96 КК). Лікування проводиться у місцях виконання покарань і, як свідчить практика, є малоефективним: дається взнаки його примусовий характер, неналежний фаховий рівень лікування, нестача дорогих медикаментів і т. ін. Примусове лікування засуджених осіб від інших психопатологій, які не виключають осудності, законом не передбачається, а здійснюється на загальних підставах. До цього часу не створені у потрібній кількості центри медико-соціальної реабілітації неповнолітніх, що передбачається Законом від 21 січня 1995 р. «Про органи і служби в справах неповнолітніх та спеціальних установах для неповнолітніх». Викликає подив положення цього закону про те, що неповнолітні потрапляють до центру медико-соціальної реабілітації лише за власним бажанням. Нагадаю, йдеться про юних алкоголіків, наркоманів, токсикоманів та дітей з іншими відхиленнями поведінки, що не досягли віку кримінальної відповідальності, а тому не підлягають примусовому лікуванню у виправно-трудоваих колоніях для неповнолітніх. Вони не можуть також перебувати у загальноосвітніх школах соціальної реабілітації. А, якщо така

дитина не забажає лікуватися у центрі медико-соціальної реабілітації, то що з нею робити? або не занадто велика повага до «прав» хворої неповнолітньої людини, якщо вона приречена на деградацію та загибель? Вважаю, що до названих установ, які ще треба створити й належним чином обладнати, потрібно за наявності висновку медико-експертної комісії та ухвали суду направляти неповнолітніх з делінквентною поведінкою незалежно від їхнього бажання.

Вважаю, що відповідні зміни у Законі України «Про органи та служби у справах неповнолітніх і спеціальні заклади для неповнолітніх», були б доречними і відповідали б міжнародним стандартам захисту прав особи.

І на завершення короткого огляду загальнотеоретичного підґрунтя слід зупинитися коротко на питанні щодо наукової належності вчення про попередження злочинності. На нього претендує кримінальне право, оскільки загальна та спеціальна превенція покарання проголошується кримінальним законом, а каральна практика вважається найважливішим стримуючим антикримінальним чинником [13]. Не є безпідставними також твердження вчених галузі адміністративного права про те, що профілактична діяльність державних установ регулюється головним чином нормами адміністративного права [14]. Саме тому, мабуть, неодноразові спроби створити кримінологічний проект Закону про попередження злочинів (на зразок дореволюційного російського «Устава предупреждения и пресечения преступлений»)* породжують лише додатки до існуючого Кодексу про адміністративні правопорушення. Запобігання вчиненню конкретних злочинних посягань та припинення злочинної діяльності давно вже стали складовою частиною оперативно-розшукової діяльності, яка регулюється спеціальним законом і має свою власну теоретичну базу. Не менш переконливими, на перший погляд, здаються також твердження про те, що вчення про попередження злочинів та інших правопорушень є самостійною галуззю знань, яка відокремилася від кримінології і відноситься до неї так, як, скажімо, технічні науки до фізики. Тобто кримінологія розробляє лише загальнотеоретичні засади протидії антисуспільним проявам, а вже реалізація теорії - це справа «профілактики» [16]*.

Відокремлення практики попередження від кримінології та оформлення її у самостійну прикладну наукову галузь має свої підстави. Але тепер воно навряд чи своєчасне. Диференціація (відокремлення) наук можлива лише на певному рівні розвитку, коли новому напрямку, що розвивається у межах традиційної галузі знань стає, так би мовити, тісно і він потребує самостійності. Вітчизняна кримінологія і теорія попередження злочинів ще не досягли такого стану, а тому, на мою думку, підстав для їхнього розподілу поки що немає.

* Російський «Устав предупреждения и пресечения преступлений» був адміністративним законом [Див.: 15, с.573–616].

* Підручник для вузів системи МВС, виданий у 1989 р. мав назву: «Кримінологія і профілактика». Так само назвав свою монографію Г.А. Аванесов: «Кримінологія і соціальна профілактика». М., 1980.

Кримінологія – це, найперше, – соціологія та психологія злочинності, фундаментом якої є кримінальне право та інші правові науки. Як теорія протистояння злочинності, вона покликана пропонувати свої рекомендації, спираючись на конкретне кримінологічне, соціологічне та психологічне вивчення відхиленої поведінки та її чинників. Попередження злочинів – це і є та частина кримінології (Особлива частина), яка містить науково обґрунтовані висновки для практики попередження різного роду злочинів.

Список літератури: 1. Иншаков С.М. Зарубежная криминология. М.,1997. 2. Беккария 4.0. О преступлениях и наказаниях. М., 1939; Вольтер Ф.М. Комментарии к книге о преступлениях и наказаниях //Избранные произведения. М., 1956. 3. Теоретические основы предупреждения преступления. М., 1977. 4. Курс советской криминологии: предупреждение преступности/Под ред. В.Н. Кудрявцев, И.И. Карпе, Б.В. Коробейников. М.,1986. 5. Кримінологія. Лихолоб В.Г., Филонов В.П., Коваленко О.И., Михайлов А.Е. К., 1997. 6. Блувштейн Ю.Д., Добрынин А.В. Основания криминологии. Опыт логико-философского исследования. Минск, 1990. 7. Осипов П.П. Гуманистические основы предупреждения преступлений в социалистическом обществе //Правоведение. М.,1975. №3. 8. Зелінський А.Ф. Кримінологія. Курс лекцій. Х., 1996. 9. Голіна В.В. Попередження злочинності. Лекція. Х.,1994. 10. Айдаров И.И. О профилактической политике и ее роли в борьбе с преступностью //Вопросы борьбы с преступностью. Вып.47. М., 1988; Долгова А.И. Организация предупреждения преступности с учетом детерминации //Вопросы борьбы с преступностью. Вып.47. М., 1988. 11. Кури Х. Исследование проблем виктимизации в Германии //Криминологические исследования в мире. М., 1995. 12. Туляков В.А. Виктимология (социальные и криминологические проблемы). Одеса.2000. 13. Анденес И. Наказание и предупреждение преступлений. М., 1979; Карпе И.И.; Наказание: социальные, правовые и криминологические проблемы наказания. М, 1973. 14. Лобзяков В.П., Овчинский С.С. Административно-правовые меры предупреждения преступлений. М., 1978. 15. Малянтович П.Н., Муравьев Н.К. Законы о политических и общественных преступлениях. 16. Блувштейн Ю.Д., Зыряне М.Н., Романов В.В. Профилактика преступлений. Минск, 1980.

Надійшла до редколегії 05.02.04

В.А. Ортинський

ДО ПОНЯТТЯ «ОРГАНІЗОВАНА ЗЛОЧИННІСТЬ»

Міжнародне співтовариство давно висловлює стурбованість темпами зростання організованої злочинності. Безперечно, організована злочинність становить серйозну проблему. Стурбованість міжнародного співтовариства лише підкреслює значимість активної протидії цьому сучасному антисуспільному явищу.

Різні підходи до розуміння, особливості прояву організованої злочинності у різних країнах, відмінні аспекти розгляду цього явища, обмежений або розширений підхід до висвітлення відповідних питань – все це істотно позначається на тому, що досі не запропоновано уніфікованого поняття організованої злочинності (дефініції). Загальновідомо, що юридична дефініція відіграє ту роль, яка дає можливість підібрати адекватні засоби протидії тому чи іншому явищу, щоб забезпечити її ефективність.